

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми «**ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМИН МІЖ ДІТЬМИ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**»

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1 – M18z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньою програмою Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Галунька Лілія Миколаївна

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри теорії
та методик дошкільної освіти

Рецензент: **Столяренко О. Б.**,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології освіти

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1 Теоретичні засади дослідження міжособистісних взаємин дитини дошкільного віку з однолітками	6
1.1. Взаємодія, спілкування та міжособистісні взаємини.....	6
1.2. Взаємини з однолітками як засіб індивідуалізації особистості.....	18
1.3. Організація, методика і аналіз результатів констатувального експерименту.....	27
Розділ 2 Експериментальне вивчення впливу вправ, завдань та ігор у різних видах діяльності на формування взаємин між дітьми дошкільного віку	33
2.1. Спільна продуктивна діяльність на заняттях з трудової діяльності як засіб формування взаємин дошкільників.....	33
2.2. Реалізація розвивальної методики формування взаємин між дітьми дошкільного віку засобами вправ, завдань, ігор у різних видах діяльності дітей.....	48
2.3. Аналіз результатів проведеного експериментального дослідження.....	84
Висновки	88
Список використаних джерел	91
Додатки	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Поступальний розвиток України як незалежної держави, кардинальні перетворення в соціально-економічній сфері, зміни освітніх пріоритетів передбачають обґрунтування і реалізацію нових методологічних засад виховання підростаючого покоління, зокрема на етапі дошкільного віку як основи соціокультурного розвитку особистості. Про це свідчать основні державні документи в галузі освіти: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні», – в яких зазначено, що в сучасному суспільстві найвищою соціальною цінністю стає Людина, та наголошується на необхідності пошуку оптимальних шляхів особистісного розвитку.

Вагомими чинниками розвитку особистості в дитячому віці є ті взаємини з дорослими та однолітками, в які вступає дитина під впливом соціального оточення, передусім, сім'ї та різних виховних інституцій.

В працях Б. Г. Ананьєва, Л. С. Виготського, О. О. Бодальова, Г. С. Костюка, М. І. Лісіної, О. М. Леонтєва, В. М. М'ясищева, А. В. Петровського, С. Л. Рубінштейна та інших плідно проаналізовані теоретико-методологічні засади дослідження проблеми міжособистісних взаємин. Здійснений аналіз робіт дав можливість констатувати наявність досить активного інтересу дослідників до питань онтогенезу спілкування та міжособистісних взаємин та впливу міжособистісних взаємин на емоційний та психічний розвиток дитини, на формування її особистості в цілому. Досліджувалися особливості міжособистісних взаємин з дорослими та однолітками в різних видах діяльності такими науковцями як М. І. Лісіна, А. Г. Рузьська, Т. В. Антонова, С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір, О. Л. Кононко, Т. О. Піроженко. З'ясовувалися соціально-психологічні чинники детермінації таких взаємин у дошкільному віці (Л. В. Артемова, В. С. Мухіна, А. В. Пасічніченко, Т. В. Сенько), особливості усвідомлення та

переживання дітьми свого місця в системі взаємин з однолітками та з дорослими (Т. В. Сенько, О. Л. Венгер, М. І. Лісіна, Д. Б. Ельконін).

У низці праць доведено, що досягнення сприятливих умов міжособистісної взаємодії дітей, педагогів і дітей, а також батьків і дітей стає значущим чинником створення позитивної соціальної ситуації розвитку дитини цього віку (Л. І. Божович, С. Г. Якобсон). Проте доводиться констатувати відсутність спеціальних досліджень, присвячених з'ясуванню особливостей міжособистісних взаємин дітей з дорослими та однолітками у період дошкільного віку. Отже, соціальна значущість і недостатня розробленість теоретичних і прикладних аспектів зазначеної проблеми зумовлюють актуальність обраної нами теми дослідження **«Формування взаємин між дітьми дошкільного віку»**.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей формування міжособистісних взаємин дитини дошкільного віку з ровесниками.

Об'єктом дослідження виступають міжособистісні взаємини дитини дошкільного віку.

Предметом дослідження є особливості формування міжособистісних взаємин дитини дошкільного віку з ровесниками в умовах закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження та визначити теоретичні підходи до проблеми міжособистісних взаємин.
2. Провести експериментальне дослідження особливостей міжособистісних взаємин з ровесниками дітей дошкільного віку.
3. Розробити і апробувати програму оптимізації міжособистісних взаємин дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань та перевірки висунутих гіпотез розроблена програма дослідження, реалізація якої передбачає застосування комплексу методів, що включає: *теоретичні*

методи: аналіз, осмислення й узагальнення філософської, культурологічної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; *емпіричні методи*: спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ю, індивідуальні та групові бесіди, психолого-педагогічний експеримент, статистичні методи обробки даних.

Практичне значення роботи полягає у визначення шляхів оптимізації міжособистісних взаємин дітей в умовах закладу дошкільної освіти, розробці методики вироблення навичок спілкування та оптимізації міжособистісних взаємин дітей у процесі ігрової та трудової діяльності, який може бути використаним у практичній діяльності педагогів та практичних психологів дошкільної ланки освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися на засіданнях наукового гуртка «Екологічне виховання дітей дошкільного віку», на звітній науково-практичній конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, ...

Експериментальна робота проводилася на базі Гусятинського ясла-садочка «Дзвіночок» Тернопільської області в групі дітей молодшого дошкільного віку. Всього дослідженням було охоплено 17 дітей.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Проблема формування в дитини з перших років його життя таких взаємовідносин з оточуючими людьми, які походили б з моральних принципів гуманізму – актуальна сьогодні як в теорії, так і на практиці виховання підростаючого покоління. У нашому суспільстві ці відносини характеризуються дружним співробітництвом, взаємоповагою, піклуванням людей один про одного, взаємодопомогою.

Якість життя кожної людини та суспільства в цілому залежить не лише від соціально-економічних умов, а й від наявності та використання накопиченого людством духовного багатства, ціннісних норм та ідеалів. Просте накопичення духовної спадщини, декларація ціннісних норм поведінки, а не дієве їх упровадження в життя індивіда, суспільства та людства в цілому призводить до руйнування ціннісної основи існування людей на Землі.

Глибока криза морального духу людини, знищення її гідності прирікає нас на життя, для якого стає характерним простий спосіб виживання. Саме тому на сьогодні виокремлюється важлива проблема впровадження у життя ціннісних орієнтирів, що виконують роль інструментарію забезпечення гідного людського існування, самореалізації кожної особистості. Цивілізаційні зрушення, що є базовим підґрунтям сучасного соціуму, набувають гуманістичного спрямування, для якого притаманним стає людський вимір. Ставлення до людини як найвищої суспільної цінності, створення найдоцільніших передумов для формування її особистісної сутності, реалізації її потенційних можливостей виокремлюються у прерогативні важелі існування людської спільноти.

Духовне багатство особистості вимірюється ступенем усвідомлення, прийняття та впровадження у власне життя системи цінностей, до яких належать особистісні, сімейні, громадянські, національні та загальнолюдські. Джерелом ціннісних орієнтацій для кожної особистості є насамперед родина

та сім'я, яка уособлює в собі основу пізнання нею всіх сфер земного буття людини. Саме тут плекається духовний світ дитини, її моральні переконання, що втілюються у конкретні вчинки, її сила, життєтворчий стиль життя. Тобто, дитина інтеріоризує загальноприйняті у сімейному оточенні норми поведінки, ставлення до навколишньої дійсності і через них інтегрується в соціум.

На сучасному етапі розвитку суспільства часто спостерігається безвідповідальне ставлення молоді до питань створення і збереження духовного осередку суспільства – власної сім'ї, про що свідчить велика кількість розлучень, наявність неповних сімей, а як результат – соціальне сирітство. Нині можна констатувати той факт, що на державному рівні відбулися смислотворні зрушення у розумінні значущості сім'ї та сімейного виховного потенціалу для еволюційного розвитку суспільства. Наразі актуальною стає необхідність усвідомлення цінності сім'ї кожним громадянином нашої країни, що є передумовою формування свідомого батьківства. Свідоме батьківство передбачає глибоке розуміння своїх можливостей та обов'язків у формуванні цілісної особистості дитини як власної відповідальності перед людством.

Духовне здоров'я особистості, складовою якого є моральний розвиток, слугує тим стрижнем, тим золотим перетином буття, що консолідує всіх членів родини, нації, держави і світу. Серед найдієвіших засобів слід виокремити ознайомлення з історією та традиціями свого народу – його мовою, побутом, мистецтвом тощо; залучення до загальнолюдських цінностей через освіту, літературу, театр, живопис, музику, релігію.

Дослідження показують, що між дітьми дошкільного віку існують доволі складні відносини. Задовго до того, як в процесі організованої вихователем сумісної діяльності складуться ділові контакти, між дітьми виникають особисті відносини, що базуються на почуттях симпатії, антипатії тощо, що впливає на становлення дитячого колективу, взаємовідносин в

ньому, формуванню позитивних якостей між його членами, впливає на клімат та настрої дітей.

Особисті взаємовідносини істотно впливають на формування дошкільника. При правильному педагогічному керівництві цими взаємовідносинами шляхом організації сумісного життя та діяльності дітей в дошкільному закладі вони стають важливим засобом формування колективу та вихованню взаємодопомоги між дітьми. Особисті взаємовідносини найбільш яскраво виявляються в невеликих дитячих об'єднаннях, що будуються в основному на почутті взаємної симпатії, емоційної прив'язаності. В таких об'єднаннях дошкільники вчаться проявляти чутливості, чуйності, піклуванні про іншого, допомозі один одному, тобто тут беруть свій початок перші паростки доброзичливого відношення до оточуючих людей та своїх ровесників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Формування соціальних міжособистісних відносин дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності // URL : <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/1972>
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. Москва : Наука, 1977. 380 с.
3. Андреева Г. М. Социальная психология. Москва : Изд-во МГУ, 1980. 432 с.
4. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / за заг. ред. О. Сербенської : посібник. Львів : Світ, 1994. 387 с.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Бєленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Видавництво, 2012. 26 с. // URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatocnij.pdf>
7. Бєх І. Д. Виховання особистості Київ : Либідь, 2008. 848 с.
8. Богуш А. Проблема наступності дошкільної і початкової ланок у навчально-виховному комплексі “Надія” // Збірник наукових праць: спец. випуск / В. Кузь (гол. ред.). Київ : Науковий світ, 2002. С. 72–75.
9. Бодалев А. А. О взаимосвязи общения и отношения // Вопросы психологии. 1994. № 1. С. 122–127.

10. Бодалев А. А. Психология общения Москва : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : «МОДЭК», 1995. 256 с.
11. Божович Л. И. Психологические вопросы готовности ребенка к школьному обучению // Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста / под ред. А. Н. Леонтьева, А. В. Запорожца. Москва : Просвещение, 1995. С. 132–142.
12. Бужина І. В. Гуманістичні відносини молодших школярів : сутність, досвід, закономірність. Одеса : Маяк, 2001. 182 с.
13. Венгер А. Л. Психическое развитие ребенка в процессе совместной деятельности // Вопросы психологии. 2001. С. 17–26.
14. Взаємини з однолітками серед дошкільнят // URL : <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/8714/>
15. Вовчик-Блакитная Е. А. Детские контакты и их мотивы // Психология дошкольника : хрестоматия / сост. Г. А. Урунтаева. – Москва : Издательский центр «Академия», 1997. С. 34–38.
16. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991. 479 с.
17. Галигузова Л. Н. Формирование потребности в общении со сверстниками у детей раннего возраста : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. психол. наук. Москва, 1983. 23 с.
18. Генетические проблемы социальной психологии / под ред. Я. Л. Коломинского, М. И. Лисиной. Минск, 1985. 207 с.
19. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений. Москва : Изд-во МГУ, 1987. 176 с.
20. Головань Н. О. Особливості спілкування та відособлення у першокласників // Психологія : респ. наук.-метод. зб. Київ : 1991. Вип. 37. С. 61–68.
21. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників : дис. канд. пед. наук. Київ, 2003. 212 с.

22. Деревянко Р. И. Особенности мотивов общения с взрослыми и сверстниками у дошкольников : автореф. дисс. на соискание научн. степени. канд. психол. наук. Москва, 1983. 22 с.
23. Деятельность и взаимоотношения дошкольников // под ред. Т. А. Репиной. Москва : Педагогика, 1987. 192 с.
24. Дідук І. А. Взаємини між дітьми в сім'ї як чинник їх психосоціального розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2001. 14 с.
25. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гаврик та ін.; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
26. Дьяченко М. И. Краткий психологический словарь. Личность, образование, самообразование, профессия. Минск : Хэлтон, 1998. 399 с.
27. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Тернопіль : Навчальна Книга – БОГДАН, 2009. 12 с.
28. Запорожец А. В. Развитие общения у дошкольников. Москва, 1974. 254 с.
29. Землянухина Т. М. Особенности общения и познавательной активности у воспитанников яслей и домов ребенка : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. психол. наук. Москва, 1982. 21 с.
30. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. 480 с.
31. Іщенко Л. В. Формування індивідуальності дошкільника в спільній діяльності з однолітками // URL : <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/91>
32. Канарова О. В., Ричка М. С. Виховання культури спілкування у дітей старшого дошкільного віку // URL : http://globalnauka.com/naukova_ukraina/710.html

33. Ковалев Г. А. Психологическое воздействие: теория, методология, практика : автореф. дисс. на соискание научн. степени докт. психолог. наук. Москва., 1991. 32 с.
34. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах. Общение и возрастные особенности. Минск, 1976. 350 с.
35. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук. Київ, 2000. 258 с.
36. Корницкая С. В. Влияние содержания общения на отношение детей раннего возраста к взрослым // Вопросы психологии. 1973. №4. С. 65–70.
37. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. Школа, 1989. 608 с.
38. Лапченко І. О. Емоційне ставлення до себе та ровесників як чинник особистісного розвитку дитини дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. психол. наук. Київ, 2006. 20 с.
39. Леонтьев А. А. Психология общения Тарту, 1974. 128 с.
40. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка / Под ред. А. Г. Рузской. Москва : Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. 384 с.
41. Логвинчук С. Л. Дидактичні ігри, вправи, творчі завдання : розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 191 с. // URL : file:///D:/downloads/01-000228.pdf
42. Максименко С. Д. Психологія особистості. Київ : Вид-во ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
43. Максименко С. Д. Особистість починається з любові // Особистість в психологічних дослідженнях : [тексти] / упорядники С. Д. Максименко, М. В. Папуча; за заг. ред. С. Д. Максименка. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. С. 159–169.
44. Мясищев В. Н. Психология отношений : избр. психол. труды. Москва – Воронеж : МОДЭК, 1995. 400 с.

45. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.
46. Педагогічне спілкування із дошкільниками // URL : https://pidruchniki.com/11340614/psihologiya/pedagogichne_spilkuvannya_doshk_іlnikami
47. Петровский А. В. Проблема развития личности с позиций социальной психологии // Вопросы психологии. 1984. № 4. С. 15–29.
48. Піроженко Т. О. Психологія комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук. Київ, 2004. 35 с.
49. Правила культури спілкування // URL : <http://kamelia-center.com.ua/batkam/storinka-psihologa/274-pravila-kulturi-spilkuvannjaa>
50. Пуйо О. І. До проблеми формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливої гри в закладах дошкільної освіти // URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5729
51. Репина Т. А. Отношения между сверстниками в группе детского сада. Москва : Педагогика, 1988. 148 с.
52. Рубинштейн С. Л. Человек и мир // Проблемы общей психологии. Москва, 1973. С. 330–420.
53. Ружская А. Г. Развитие общения ребенка с взрослыми и сверстниками // Дошкольное воспитание. 1988. № 3. С. 37-45.
54. Савчин М. В. Соціальна педагогічна психологія. Дрогобич : Відродження, 1998. 208 с.
55. Смирнова Е. О. Особенности общения с дошкольниками : учеб. пособ. Москва : Академия, 2000. 400 с.
56. Смирнова Е. О. Становление межличностных отношений в раннем онтогенезе // Вопросы психологии. 1994. № 6. С. 5–15.
57. Спілкування дошкільника з однолітками // URL : http://psychologis.com.ua/obschenie_doshkolnika_so_sverstnikami.htm

58. Спілкування з дорослими і однолітками в дошкільному віці // URL : https://stud.com.ua/25789/psihologiya/spilkuvannya_doroslimi_odnolitkami_doshkilnomu_vitsi

59. Соціо-ігрова педагогіка // URL : <https://www.pedrada.com.ua/news/3935-qqn-16-m9-06-09-2016-sotso-grova-pedagogka>

60. Сухорукова Г., Гайдамака О. Методика формування дружніх стосунків між дітьми старшого дошкільного віку в колективній образотворчій діяльності. // URL : file:///D:/downloads/Vird_2014_35_21.pdf

61. Усова А. П. Обучение в детском саду. Москва : Просвещение, 1981. 390 с.

62. Форми спілкування дошкільників з однолітками // URL : <https://helpiks.org/6-5749.html>

63. Хараш А. У. Принцип деятельности в исследовании межличностного восприятия // Вопр. психол. 1980. № 3. С. 20 – 32.

64. Царегородцева Л. М. Контакты между детьми первого года жизни // Психологические основы формирования личности в условиях общественного воспитания. Москва : Ротапринт, 1979. С. 67.

65. Яблонська Т. М. Аналіз досліджень сім'ї як чинника розвитку особистості дитини // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. Київ : Міленіум, 2006. Вип. 29. С. 298-306.

66. Эльконин Д. Б., Венгер А. Л. Особенности психического развития детей шести-семилетнего возраста. Москва, 1988. 286 с.

67. Эльконин Д. Б. Некоторые вопросы диагностики психического развития детей // Диагностика учебной деятельности и интеллектуального развития детей. Москва, 1981. 127 с.